

ИЗЛАЗИ

ушпорником, четвртиком
и недељом

ЦЕНА:

за 1 месец 1 динар
или 1 крунаПретплату примају све поште у
Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:

ШТАМПАРИЈИ
ПАВЛОВИЋА И СТОЈАНОВИЋА

Неплаћена шема не примају се

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ
У ДУБРОВАЧКОЈ УЛ. БР. 9

БРОЈ 10 ПР. Д.

Уредник: Јанко М. Веселиновић

БРОЈ 10 ПР. Д.

ХТЕО БИХ ТИ ПЕВАТ!..

Хтео бих ти певат у најлепши звуци
Песму пуну миља, пуну осећаја,
Ону дивну песму: кад по горкој муци
Жиће има само слатких уздицаја;

Када бурна речца врелу љубав каже,
Када поглед ока чудним зраком ејаје,
Кад се душа с душом разуме и слаже,
Када цело биће милу срећу таје.

Али моћи немам, слабе су ми силе;
Када на те мислим узбуркају с' груди,
Очи ми се муте и сузе би лиле
И силне ме тада овладају жуди:

Жељк'о бих те тада на грудима мојим,
Жељк'о бих те овде на мом срцу верном,
Да блажено умрем на уснама твојим,
Са љубављу твојом срећом неизмерном,

— жић.

ТУЊАВИ ТАСА

— БРАНИСЛАВ Ђ. ЦВЕТКОВИЋ — БРАНА —

Кад је Таса Тасић проходао, дошле су све
комшике на »поступаоницу«. Радознало су оче-
кивале, шта ће Таса да узме. А било је ту свако-
јаким стварчица. И маказе и чекић, и перо и коњ
од олова, и сабљица од лима... Све му је то мати
поређала, у један собњи буџакчић. И разломише,
Таси више главе, погачу »поступачу.« Он пође; а
комшике су нагађале, шта ће Таса да дочепа ру-
чицом.

- Сабљу ће!...
- Неће!
- Маказе ће...
- Коња ће...

И Таса није ништа од тога узео. Пришао је
углу и бленуо у стварчице. Ако је умео да мисли
— ко зна шта је мислио! Тек после дужег му-
дровања, докопа перо!

- Перо!
- О, мајчин писар!...
- Списатељ..!

Викнуше комшике са свих страна. Па онда, за-
редише цмакати Тасу. А он, гледа и држи перо.
Гледа, некако блесасто. Да је умео да говори, си-
гурно би казао: »што ли ће ми ово?«... Главно је:
Таса је проходао. Иде, мало несигурно, али главно
је да иде. И, дај Боже, да далеко оде!...

*

Кад је Таси Тасићу било дванаест година, по-
шао је у гимназију. Некако није изгледао као о-
стала деца. Био је увек замишљен. Све је нешто
мислио! А ево, шта је мислио: Седео је у послед-
њој скамији, где седе велики ђаци, а он је био
висок и сув. Та је скамија до прозора. А његово
место, у среди. Па је једнако мислио: да моли, да
га преместе на крај — до прозора, где седи Је-
ротиче Ђукић »бумбар«. То је мислио. Јер на про-
зору има увек доста мува, а он је волео да их
хвата, па да им кида главе! А за чудо је умео
лепо на врховима од читанкиних листова, да из-
меља мувину главу, па изађе: к'о тица... к'о цвет;
а неки пут и к'о мапа, она — до табле, што пред-
ставља Африку.

То је Таса мислио. Зато је и био замишљен.
И подигао је десну руку; савио све прсте, а
само кажипрст и средњи стрче у вис. И једва чујно
процедио кроз зубе:

- »— Молим вас, господине!«
- »— Шта ћеш? —« Дрекну господин Коста,
што предаје немачки и погледа Тасу преко наочара.
- »Да ме... овај... преместите до прозора...?« Вели
Таса, и прстом шара по скамији велико „Д“.

»Напоље! Као пуст, напоље!«

И Таса изађе да стоји, крај дувара, у дру-
штву, са ранијим »истеранцима«, како их господин
Коста називаше. — Стоје они, па се тек наслоне
уз дувар.

»Истеранци! Даље од дувара!« Виче господин
Коста.

И они се измичу.

Тако пропаде Тасина прва жеља, да седи до
прозора. А после прве жеље, пропадале су редом
и друга и трећа и.. четврта...

*

Не знам тачно, ког је датума било, кад је Таси умрла мати. Он, опет, не памти кад му је отац умро. Сећам се, кад су му сарањивали матер, да је ишао за колима, са тетка — Магом и нешто мислио. Мислио је: како је срећан Младен »трта«, што носи напред крстачу, са великим пешкиром. А за пешкир црквењак даје два гроша, неки пут и сто пара! То је Таса мислио. А кад су се вратили с гробља и прали руке, он се опет сетио онога пешкира!

— »Благо Трти!« уздахнуо је Таса.

То се све, некако, десило, кад су га истерали, из другог разреда гимназије. А истерали су га »због неоправданих изостанака«.

Ну, Таса је умео да лаже матер, све до њене смрти, да иде у школу. Међу тим се састајао са онима, што »због пизме« бегāju од школе, и учио да пуши. Брзо је умео да пушта дим и кроз нос! А опекотина на левој му руци, знак је: да га је »Трта« учио, да пушта дим и »кроз очи!«...

Пошто је дуван монополисано зеље, а монопол даје само за готово, а готово Таса није имао, то се морао довити: како да измами од мајке коју крајцару. И довио се. Мало — мало, па тек затражи динар »за прилог«. Вели: умро му школски друг, па хоће да му купе венац. И тако су отишли многи динари, за многе венце, док се, најзад, не учини његовој мајци, да је већ помро цео разред!

После материне смрти, Таси није ишло »од руке«, да лаже и тетка — Магу. Дувана све мање, а другови све више траже. Једном су га и истукли!

»Туњавко! Што не донесеш паре!«.. И бубнуше га у ребра.

И остави се друштва од кога није имао ништа, до надимка: »Туњави!«

Тако постаде: »Туњави Таса.«

*

Кад је Таса проходао узео је перо. То је било предсказање. А предсказање сад се тек испунило. Постао је — практикант. Како је све то било, нисам могао дознати? Он опет, није никоме причао, јер је био ћутљив и замишљен. Увек је нешто крупно мислио. Дугачка, сува фигура у »светлећим« салонским хаљинама, а крупно мисли! То, некако, улива »решпект.« И нико га није смео питати: шта мисли? А он је и даље мислио..

Од првога дана, када га назваше »господин Таса« и кад је стекао пореску књижицу, почео је, да се чешља с лева на десно, и да пушта косу на чело. Носио је и лаковане, официрске ципеле...

По свему је изгледало, да је Таса заљубљен. То су мислили сви практиканти. То је мислила и његова тетка Мага. То је мислио и Разман Бозаџија, кад му је Таса, место пет пара, дао стопарац!

У ствари овако је било: некако, одмах после првих дана, када га назваше »господином«, Таса се загледа у једну женску прилику. То је била она лутка, она накинђурена, воштана баба, у Шулцовој панорами. Чудноват укус! Али тако је било.

Кад год би, по подне, изашао из канцеларије, стао би код панораме. Баба скаче, а он се заблене. А стари вергл свира: »об их дих либе, фраге ди штерне...«

Кад, једнога дана, оде панорама, Таса тешко уздахну! То је био први уздах. Уздахнуо је, јер то је била прва женска, којој је смео у очи погледати, а да не поцрвени.

Па ето, и она оде!...

»Об их дих либе...« Причуло би се увек Таси, кад би прошао онуда, где је била панорама.

И од тог доба, постаде још замишљенији!

*

Шесет динара месечно! Лепа плата. Нек потроши динар дневно, па му остаје чисто: тридесет. Па нек потроши и динар и по, остаје му петнаест. То је, којекаквих, 180 годишње!...

На ту форму, мислио је Таса, једног кишовитог дана, кад се, први пут, осмелио, да погледа у живи женски створ, а да не поцрвени!...

Госпођица Тинка, да је сама зидала дућанче свога оца, мајстор-Тозе папуџије, не би га удесила, да стоји управније спрам прозора Тасиног, но што је стајало. И Тасин први поглед, кроз јутарњи освет, падао је преко, на — папуче. На оне штиковане папуче, са црвеном поставом!

И он је гледао у оне »гирланте« од вунице и мерцана, па се сећао и њених папуча. Оних папуча, што тако дражесно крче, преко калдрме! А кад се сети папуча, он се сети и Тинкиних ногу, па онда: и целе Тинке. Тако данас, тако сутра и — заљуби се?

Хтео је да јој то каже, ал није смео.

Отворио прозор, па се наслонио и гледа у дућан. А улицом наишла нека галама. Чује се и вергл Сад се све лепше чује... Две су ноте покварене... Ето пуштају ваздух! Све чини: ф... ф.. ф... ф!....

То је ишао Талијан, са тицама »што извлаче срећке!«... И већ је дошао и до његовога прозора. У том се баш и Тинка појавила испред дућана. Свакако, сад нема смисла, да одбије Талијана. Можда би Тинка помислила: да Таса нема »марјаш«. И узме срећку. Талијан оде даље. Вергла фукће; дечурлија врече и сва галама оде низ улицу.

Таса седе на миндерлук. Лагано разви »срећку« и читаше у себи:

»Тебе мучи нека туга, али не клони. Будеш ли храбар победићеш. Чувај се помрчине. Ако преболеш 28 годину, живећеш 60 година. Твоја је планета у знаку овна...«

Таса прочита још један пут, па опет... па опет...

(СВРШИЋЕ СЕ).

МОЖДА НИКАД ВИШЕ...

— HERMAN HANGO —

О, погледај сунце при смирају своме
Где кроз гране ломи свој последњи зрак — —
Подледњи пут, можда, — све ме мисли ломе...
Са мнош гледаш сунце и тај кобни знак.

Ох, не реци тако, ... не вређај ме... Ћути! —
Спојене су руке — топли сунчев сјај;
Туговањем твојим тако ми не слути —
Растанак би био и мом жићу крај!

Погледај ме, душо, још једанпут само,
И још један, дај ми, слатки пољуб твој — —!
— Можда никад више... опроштај да дамо,
Пре него се сврши јадни живот мој...

Београд, 1898. г.

Бор. Л. Ценић.

ГРОБЉАНСКИ ЗИД

НАПИСАЛА
ЕМИЛИЈА ПАРДО БАСАН
СА ШПАЊОЛСКОГ

Од свију дућана у маринедској варошици најскромнији, најотрцанији и најтиши је Бонаретов дућан. Чисто не бисте веровали, да је власник те пањече мелез Француза и Каталонца, дакле двају племена тако трговачких и предузимљивих. Може бити да се то може тиме објаснити, што две једнаке силе једна другу ниште, кад се сукобе.

Бонаретов дућан није без занимљивости за посматрача. Противно великолепним углаћеним таблама стакла, сјајног бронза и светлим, глатким стакленим куглама и полированим изложима, које мало по мало набављају остали трговци маринедски. Ова трговина задржала је своје рафове, грубо намазане плаветном бојом, старинска мала оканца, патос од хладних и влажњих цигаља, старинске клупе и од чести одлепљене тапете жућкасте боје, коју време потамњује у неодређену боју уме. У излогу (ако се тако може назвати Бонаретово прочеље) сјаје се место шкрипаве свиле и мека аксамита, уметничких ситница или шешира перјем украшених, неколико низова зелених ђинђува, папирне кутијице стаклених перла, грубе карте, лоше ножице, зарђали ножићи, завежљаји плиша и вунице за већ... све то већ старо пола столећа, покривено сивом копреном праšине, тако да оштре и пакосне очи несташних Маринеђана сваки дан посматрају, како напредује паучина, коју велики паук сасвим мирно напреда у левом углу излога.

Бонаретов дућан изгледа као самотно место, камо не долази жива душа; и заиста у дућан врло ретко доћи ће какав купац. Кад маринедске даме измисле какав особити посао, или ти што, што је изишло из моде ба-

рем пре тридесет година, треба за покладну маску, онда се сете Бонарета и дођу до њега.

То су онда црни дани за прела паука, када прашина и старудија бивају узнемирене у њиховом покоју. Да, госпође варошке одборниковице, бригадниковице или консулке хоће и такве андрамоље!... али у Бонарета тога има! Не може се избројити благо, које може да крије такав дућанчић у својој разноликој и чудној деоби. Хоћете ли да имате челичне пређице на појас? Бонарет ће вам ишчепрати три или четири. Хоћете ли да превучете свиленом чипком златну жицу? Добићете је у Бонарета. Јесу ли опет почели да носе старинске лепезе? Бонарет ће извући из дубљине рафа кутије од позлаћене хартије и у њима су лепезе са перлама, извезене златом са чипчицом из времена царевине (empire).

Бонарет је био човек болешљив и суморан. У трговини био је немаран и изгледало је, као да продаје само за љубав купцима; кад је метао новац у шкрабију, он би уздисао. Није марио за ценкање; није правио разлике у роби, па је исто тако дао за три пезете (динара) скупочену лепезу, као што је искао дуго (талир) за клупче првена памука. На његовом лицу оставила је жута грозница неизглађене трагове, па ни у време највећих летњих врућина није скидао свилену капу и топле бочкоре. Живео је са двома кћерима, жена му је умрла од сушице.

Старија кћи Хоакина, већ зрела девојка, са њеним свенутим, јужним и зеленкастим лицем изгледала је налик на јурчет, а са својом мршавости на мотку у хаљинама. О њеној примерности људи су много говорили. Али при томе нису знали, да ли је кад учинила дело, које би посведочило њено поштење, и њен добар глас имао је можда свој повод у њеној одсудној ругоби и у извесности, да се никад неће удати.

Млађа, Клара, ако је и личила на Хоакину, занимала би утанчана уметника из мистичке прерафаиловске школе. Подобрo продужени овал њеног бескрвнога лица почивао је на нежну врату, правом струку љиљановом. Њене очи, зачуђене и светле, биле су замишљене и дубоке, ипак чисте. Велико чело било је глатко као слонова кост и светлило се невиношћу. На витком и правом телу испупчиле су се девичанске груди, мале и округле, као оно у мадона, које на иконама из петнаестог столећа доје малог Исуса.

У Маринеди никоме ни на крај памети, да је Клара лепа; а управо и није била лепа, осим ако је ко погледао на њен стас са фантазијом, испуњеном уметничким успоменама и естетичким попуштањем. У осталом у Маринеди је пуно таквих лепотица, као оно сад што има новаца на Хавани, па има тамо боз боле девојчица свезких, лепих и умиљатих.

А ни Хоакина ни Клара никад се нису појављивале; њихов дућан био им је као кластер; нису ни недељом ишле на променаду, кад је свирала војничка банда, нити су икада купиле два седишта на галерији у Колисеју, нити су учествовале у баловима у трговачкој касини, па ни на војничку мису нису одлазиле. Живеле су као пуж у кућици. Ни с ким се нису дружиле. Њихова забава недељом била је — докле је отац ређао карте на ишчилелу трпежњаку — што су читале свешнице фран-

пуских романа, изреда упрљаних из поцепаних, исечених из различних часописа и сашивених, како се могло, да би се уштедело корицење, а већином без првих глава, или без свршетка.

Ова два створа, која су живела самотно, којима је живот био сличан једнолику сну, жалосну већ са једноликости; ове две биљке, које су пропадале у прашној атмосфери сиромашнога дућанца, не могући да свој свет дижу ка сунцу — обраћале су се жељно ка уметничком виделу новелистичне фантазије: пустоловске госпођице Валтера Скота; поштене, заљубљене Бернардина де Сен-Пјера; узвишене и самосталне јунакиње Ђорџа Санда; прогоњене и драженсне краљице Димаса завртеле су мозак обема сестрама. Оне су веровале све без промишљања, или боље рећи, осећале су све то, нити им падше на ум, да размисле, да ли то тако бива у свету уопште, а у Маринеди посебице.

Преко недеље помагале су девојке као машине своје оцу да нађе три комада гајтана, или писмо чиода са стакленом главицом, а међу тим била им је памет, а могло би се рећи, цела њихова душа украј не знам ког језера у Шкотској, или где у каквој долини француској, или се закачила где за огртач херцега Бекинхена! А најгоре је било, што обе сестре о томе нису међу собом говориле. Свака од њих испредала је своје мисли, па би седела, како се чинило, мирно и немарно у свом углу уз мучаљивог оца.

Дабоме да онуда не пролазаше шкотски витезови с перјаницом за капом. Кад би Кларине и Хоакидине очи погледале у оне, који су пролазили главном улицом, добро су познали сваког грађанина маринедскога. Онај, што сад иде, фењерџија је Реалдо; за њим иде ковач Таконер; онај онамо Казавреде је, одборник и воскар; оно је Балгазар Собрадо, негдашњи војник, сада у пензији и на челу своје трговачке куће; Кастро Кинтас, који продаје петролеј и ракију на велико и на мало. Није могуће било замишљати Едгара Ревенсвуда у лицу којег од ових поштенородних суседа.

Ако је можно, био је барем тип јунака из новеле Дон Атилиано Бухија, трговац с ултрамарином, који је имао дућан наспрам Бонаретова дућанца. Био је мален, црвен, с брчићем и честом косом, танка гласа и гојазан. Ипак је Дон Атилиано изишао на глас као жесток Дон Хуан, па ни удате, ни неудате нису биле сигурне од његових напасти. Дође време, кад га је не знам какав ветар врло често доносио у Бонаретову кућу. Увек је налазио повода посетама, па и у очину присуству владао се врло поверљиво према сестрама, а највише према Клари, која је била циљ његовим удварачким тежњама. Девојке се клонише додира с њим као са краставом жабом, а отац, с почетка равнодушан, дохвати једнога дана столицу и изломи му је о леђа. Повод томе никад се није дознао; људи су се домишљали, да се Бухија усудио да Бонарету понуди новаца, „да не би скапао од глади.“

Сад како било, тек Бухија није више долазио у дућан, а сад се говори, да га удварачке намере воде ка некој обућарци, врло лепој, плавој као лан и законитој сунпужници млада и здрава човека.

Сестре су биле врло задовољне, што је Бухије нестало, јер су спрам њега осећале гађење и неисказан страх, какав у сасвим чистих девојака побуђују људи неуредни, па ма они били најружнији и најмање опасни.

Од то доба, ако им се што смешно допало — као рецимо skut у бригадникове жене — упоређивали би то са Доном Атилианом.

„Како је то лице! Изгледа као Бухија!“ шапнула би Клара и лако би се осмехнула.

Ипак беше успомена на смешнога трговца брзо заглађена преважном причицом, једином, која је дубоко распалила млађану душу Кларину. Угледала је човека, чија спољашња појава могла је служити за основ стакленим дворима илузије... па се заљубила у њега, или боље рећи, клонула је у љубави, као у бачву са везаним ногама и рукама, без одбране, манита.

Није нам стало до његова имена... Ни Клара га није дознала, него тек после много месеци кад му је била већ предала сву своју вољу... Ко јој је могао казати то слатко име? Клара ни с ким није говорила; никад није излазила; а он био је туђин, који је недавно дошао у маринадску посаду. Свако после подне видела је Бонаретова кћи свој идол или у сјајној униформи, или елегантно одевена у сомотску капуту и сивим чакширама, како језди на мрку, племениту коњу; при томе није могла потанко мотрити на покрете кичељивог официра, јер је засењавала муња његових очију, које би тек уједанпут починиле на девојачку лицу. У тај пар били бисте опазили, како се њено филдишко бледо лице промеће у црвено као турчинак, па то плахо, тренутно руменило, које избијаше попут животна вала на девичанско чело, би за коњаника — кад би га разумео — слађим и ласкавијим знамењем било, него ли све победе над провинцијама, који су умели да се предаду, и над тврђавама, које су једва чекале да могу своје кључеве предати ономе који их је опсео.

Да ли је коњаник тако што слутио? Да ли је то чинио само по старој навици, по којој није пропустио ни једну женску без погледа, или само по случају? Толико стоји, да су му погледи били проницави, истрајни, заслепљујући. Клара је очекивала сваки дан тај поглед, као насушни хлеб. Очи њеног неограниченог господара њој су улевале живот. Надала се с поуздањем, с кавим се уздају у Спаситеља створови понизни и покорни, да ће коњаник зауставити племенитога коњица и рећи јој: Но, седи коњу на сапи, па ајде са мном! — Куда? Ех, Куда он заповеди! у Мелиљу, на Филипине, у Фернандо По..., свуда би то било као у рају.

Ово Кларино чувство било је тако јако, да је стала код страшне воље спремати све на пут. Од маленога дохотка кућевнога наштедела је реал (грош) по реал приличну суму, коју је ушила у поставу плашта, који је непрестано висио поред њене постеље. Тај новац одредила је за потребну торбу и за честу копрену, да њом увије лице. Али није имала прилике да изиђе кришом и да купи те потребне ствари. Ипак, ако буде на опрезу...

Мирни пауче, који испредаш своју паучину у углу дућана, како би се застидео, кад би могао видети свилене тканине са сребром, бисером и источњачким руби-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нима, које је у мислима Кларе Бонаретове ткала твоја супарница — уобразиља! О тајнено грљење; спајање двеју душа у два млађана и лепа тела, жртво, коју никад нећеш упрскати блатом похотљивости; песмо, којој су стихови срочени анђеоском милошћу; о путовање у земљу где нема материје, где нема прозе, где се ходи, а да се не мора стајати на земљу, где цвеће казује луни бајке!... Божанско сањање, које посвећујеш и убијаш онога, који се теби предао, као што си се пењао по златном ступу душе Кларе Бонаретове у рај, где ти је прави завичај!

Једнога дана изостаде коњаник — Клара леже у грозници. Није било сумње: или посао, или болест... Ни други дан не чу се топот коња, који је избијао варнице из камена и из срца Кларина... Прође недеља дана.

Девојка се не труђаше да пронађе узрок. Кад се већ није могла да савлада, украде се од оца и сестре; хитала је нагло, не стидећи се ни мало, на главну улицу, где су је некоји, који су је знали, зачуђени гледали; онда сиђе на Парамо де Соларес и оде правце као стрела у касарне. — У касарне? — Па шта мари? Била би без оклевања отишла и на горе место.

Стража је задржа, питајући је пола у шали, пола у збиљи, шта жели?

„Хтела бих да знам, где станује...“

(Ту изусте име, до кога нам није стало.)

Како је војник оклевао с одговором, а онуда је баш пролазио један наредник, то овај изведе заљубљену из сумње:

„Има више него осам дана, како је тај господин отишао из Маринедде. Увек је желео да га преместе у Севиљу и то је тражио, док најпосле то и доби. Ако му имате што да кажете... а ви му пишите —“

Писати!

Клара не рече ни речи. Окрену се, нехотице навуче на лице копрену и обиђе десни бок касарне противним правцем од свога стана.

Ни један часак не паде јој на ум да се врати кући. У збрци једног њенога мозга била је можда једина јасна и одлучна мисао, да утекне и оде што даље од куће. Њој је кућа била сиви предњи трем пакла, гроб живих.. Њена кућа... а никада више да не види коњаника? Она је већ сасвим свршила, није налазила земљишта, где би могла наслонити своје биће, нити разлога, да у њему и даље истраје; то је осећала унутра у болној левој страни у грудима, у стегнутом грлу, у глави која се заносила.

Ишла је полако, као да би да се шета. И заиста беше то доба, кад се могла у пуној мери уживати лепота и покој вечерњи. У сокачићима близу касарне будила је блиска ноћ покој, деца су се губила на вечеру и спавање; свежи и слани ваздух вејао од жала, а на сиромашној црквици, у коју су долазили само рибари, звонише на здраву Марију.

Клара иђаше и иђаше као машина. Идући ни осећала није да креће ноге. Чињаше јој се, као да иде по неизрађену памуку, са устима сухим и горким од жучи.

Уједанпут застаде. Прошла је целу улицу дел Таро и кад су престале куће, указа јој се безгранични простор мора.

У тај пар није било сиње, него зелено, скоро зеленкасто црно и светло, за чудо светло. Поврх планина на противној страни дизаше се црвен месец увијен у румену пару. Клара застаде мирна, уморна и уједанпут осети жесток бол. У очи јој не бејаше сузе, али из грла јој се оте љуто јецање, јаук птичице, коју је на смрт ранило ловчево олово.

Очи јој се оставише на месецу. Лепо небеско тело, дижући се, блисташе се исполински и силно и црвенило му биваше блеђе. Најпосле се месец прометну бледим златним колутом и мало за тим, бледим мртвачким лицем. Бар тако се чињаше Кларини, која не могаше да нехотице не упореди судбину својих чустава са судбином овог песничког опадања месечева, али то није изговорила, нити је томе дала израза.

Ствар је тако била: огањ угашен, срећа уништена, једини интерес живота потлачен, као то кратко блистање месечево. Живот већ вечито мрачан и облачан; тамно море без границе, без надања...

Како ли се та мисао брзо развијала у њеном мозгу! Како ли је успалила, кано искра суху сламу! Како да јој то пре не паде на ум! Помоћ тако блиска, тако поуздана, тако издашна!

Са детињском радошћу стаде трчати к обали. Није видела; стазица је била каменита, стрмена водила је преко поља и често су је прекидале локве и јендеци, у којима би се Клара увек забатргала. Једанпут мало што није пала. Грчевито се насмеја, устаде и пође даље том стазом, задигнувши хаљину и по навиклој стидљивости. гледајући, да их не задигне над чланке, као да је ко види.

Већ не беше далеко од мора... а ту виде, да не може доспети до њега. Стрмо стење, раскољено и клизаво, растављаше је од мора. Сто пута поломила би ноге пре но што би дошла до воде, која ће јој дати спас.

Шта да чини?

Погледа око себе. Месец, већ застрт сивим облацима, осветљаваше околину слабо, ипак Клара опази, да се стаза на лево спушташе к мору. Можда би онамо могла сићи. Само што тим правцем мора да прође тик самог гробљанског зида. А Клара, одваживши се да умре, бојала се тога зида.

Да ли то беше страх од гробљанских аветиња? Страх од какве душе из чистишишта? Ни помислити! Страх од места, које је у Маринеди било најсумњивије и највећма извикано. Ако су Бонаретове кћери и живиле сасвим осим света, ипак су и до њих дошле приче о трагичким пригодама, које су биле у свежи са тим озлоглашеним зидом. Тамо су налазили самодављенике са расмрсканим главама, или убијене жене са ножем пободеним у прси; тамо су се спорови решавали кијаком и, најзад, тамо су подозриви парови тражили срамну сигурност. Клара је стрепела од гробљанског зида. А шта јој се горе могло десити од онога, што јој се већ десило? Ништа, зацело; тек... то је загонетка нашега бића: стрепила је.

Најпосде се одважи. Срце јој жестоко лупаше. Стазица је ишла поред самога зида и допирала је до рогља ограђена насипом. Клара се креташе пуна страха, тежећи да буде већ на крају свога пута.

Хтела је да обиђе рогаљ од зида, али застаде, или боље рећи, пренеражена уједанпут се укочи. Иза рогаља чули су се гласови, прекидани и чудни шапат.

Неко друштво приближило се и зауставило се таман код рогаља, али га није обишло и тако се није сукобило са Кларом. У место да иду даље, посадили су се на насипу, тако на близу, да су творили само једну тамну пегу на дну обзорја. Клара их гуташе очима, непомична, нема, не дишући и обузета девојачком радозналошћу.

Били су то двоје заљубљених, о томе не беше сумње; тако би она била са својим љубазником, да је то допустила жалосна судбина... двоје заљубљених, двоје будућих супружника. И шта су могли друго бити, кад су се тако миловали, грлили и притискивали?

Ипак после неколико минута осети Клара неко наравствено гнушање, нешто што је било налик на чувства дерана, када први пут повуче дим из цигаре. А то гнушање прометну се ужасом, када месец разви своју копрену од облака и она разговетно познаде у загрљеном пару стас и лица Дон Атилана Бухије и лепе обућарке, Кларине суседе, плаве као лан и жене млада и здрава мужа.

Непомично гледаше Клара у њих, а од гнушања дах је скоро издаваше... Само њено гнушање сметаше јој да утекне и да се опрости необична и мрска погледа. И гађење опија, привезује поглед, задржава уображење и поштрава пажњу, па можда и јаче него наслађивање... Клара није хтела да види, а гледала је, није хтела да чује, а чула је јасно и разговетно; није хтела да разуме, а у њеној девичанској души цепала се бела копрена.

Прође десет минута, како је пар отишао, очевидно обилазећи зид дугом страном, а Клара још не могаше да се оданде отргне... Осећаше лед, унутрашњу студен, смрзавање свог новелистичног идејала. Подругљиви глас понављаше јој код ушију: Ту видиш, девојко, шта је љубав!...

Дан чистог, морског, здравог ваздуха разбуди је. Уздахну, окрену се, спусти своју копрену и журно похита у варош, гоњена страхом, да су јој се отац и сестра поплашили, што је нема.

ПОЗОРИШНА ХРОНИКА

Позоришна критика. — „Прва седа влас“, комедија у једном чину од Октава Фељеа. — „Ватрена писма“, комедија у једном чину од Гњедића; с руског.

Кад би какав докони туриста хтео да избележи све књижевне манифестације у Србији, могао би се те тешке дужности, у колико се позоришне критике тиче, отрести са три речи. Он би просто написао: у Србији — позоришне критике нема. Кад то кажем, не мислим само на ово тренутно осуство и најелементарнијих извештаја, но обухватам цео перијод од кад постоји Краљ. Срп. Нар. Позориште. У Србији никад никакве позо-

ришне критике није било. То није само застој, као што је то бивало са, решимо, књижевном критиком, него је то савршено осуство. Па не само што критике, *радова*, нема, но што је најчудније нема ни титуларних критичара; а у Србији је бар то лако, добити име „првог српског...“ ма и никаквих радова немао; шта више, изгледа баш као да је то нужно: немати радова, па заслужити име. Ви знате, да ми имамо наше познате и славне криминалисте, који су изнели из буцака на светлост науке ову науку, — па је ту и оставили да избели; знате, да имамо геодеза без геодезије, астронома без астрономије, механичара без механике са цигло једним не знам каквим клатном, итд. итд. зато ми и јесте чудо: да немамо и једног озваниченог позоришног критичара! (Хитам предварити оне, који би помислили: да ја амбицијонирам ту „титулу“, да је то немогуће из два разлога: прво, што сам ја заиста много о позоришту писао, а ја вам мало час нагласих да те почасте не припадају тој врсти људи; а друго, што мени није место међу тим научарима. Кога политика држи тај се шале не одваја од ње. Ово моје тренутно писање се објашњава оном изреком: „до-терала орла зла година“. Али то ми ни мало не смета да бар о Позоришту кажем истину, кад ми је забрањено тако говорити о „другим“ стварима.) Дуго сам тражио узрок тој оскудици и испитивао: како то да се и тиме већ није неко закитио? па сам најзад дошао до ове помисли: позориштем су управљали увек тако мало озбиљни људи; о позоришту су се бавили увек тако неуки људи; у позориште су увек улазили тако свакојаки људи — да је сваки „озбиљан“ човек избегавао да му се не пришије: како се он интересује за позориште. Па и дан дањи ћете у Позоришту врло мали број, тако званих, озбиљних људи видети. Они седе у папучама код својих кућа, ништа не радећи, и мисле да би грдно од угледа изгубили кад би дошли да виде какав Димин или Судерманов комад.

Отуда, дакле, нема позоришне критике.

Зато је то „поље“ било до данас остављено слободно — па ће тако јамачно и на даље остати. Оно је служило једино као прва вежбаонина за писмене саставе, каквог великошколца, који по најчешће и није на Вел. Школи, али који је направио драгоцену познанства са престављачима обојега пола, и почео писати „критике“ као кад се врши какав свети „долг“. Те критике се обично почињу овако: „Пошто је комад већ раније познат публици, то о њему нећемо (неко бар дода: „овом приликом“) говорити, него ћемо одмах прећи на игру глумца.“ И ту сад долазе глорификације разних акцената, што можемо чути на нашој првој бини.

У целом том послу наши листови имају још најжалоснију улогу. Ма шта ко нашврљао, чим се то тиче позоришта, уредништво пушта без прегледа! Ни један се лист није постарао до данас (сем једног јединог, чије име *мени* није допуштено износити) да има редовне извештаје из позоришта, ма да сваки има рубрику „из бела света“ или „несреће на свету“, у којима се прича: како је једна слушкиња у Петрограду, бришући прозор на петом спрату, омакла се доле, бречила о калдрму и јако се угрувала. Тај немар, свесни или бесвесни, код наше штампе толико је размазио све досадање шефове

Позоришта, да они о штампи, о тој „седмој великој сили у Европи“ нису ни најмањег рачуна водили. Штампа је постала опасна чак и за оне, који су изјавили да о њој неће водити бриге, али није ни мало узнемиривала славну Управу. Шта више, само је давала прилике Управи да покаже своју самовољу и свемоћ. Тако нпр. Управа не даје ни једном листу улазницу за његовог извештача, ма да је то право сваког листа да такву улазницу тражи и добије. Па као да је и тога мало, но је Управа чак и одузела улазницу часопису, који је већ имао! А кад још додамо да је тај часопис „Дело“ т. ј. данас највећи часопис у Србији, и да један од главних његових сарадника седи у Позоришном Одбору, онда — онда ништа! Закључите сами, шта ће вам моја врека! Где год постоје позоришта и јавни листови, ту листови говоре о позоришту и ту се Позориште помаже листовима, али зато листови имају бесплатне улазнице! Међутим позориште се тако безочно служи свима новинама за распострање свакојакних реклама, и сви се листови тако стидно подају тој шпекулацији, да честит човек мора да помисли: е је оваква штампа, без самосталности и достојанства и заслужила да дочека овакав закон о штампи.

Морам вас предупредити да уредништво „Звезде“ није ни тражило улазнице о којој је овде реч, како не би читаоци посумњали да ја — „Звездин“ извештач — држим срце, због тог што је ни ја нисам добио. Не, ја овде говорим да би ово питање начелно расправљено. Чим Управа тражи да јој новине објављују репертоар и друге услуге чине, она мора *сваком таквом листу*, давати карту. Једино што би још могла да услови, то је: да сваки лист, који ужива такву карту, мора бар сваких петнаест дана, проговорити што и о преставама.

Али не дати карте ни листовима који редовно, и више но што данас Позориште то заслужује, говоре о њему, то није само аномалија, то је глупа самовоља. Управа треба све да учини само да створи што бољу, — а не само што повољнију за себе — критику, да се та критика што више бави о позоришту и да се што срдачније заузме за њ, а не да Управа сузбија и ово мало, што се затекло.

Овом приликом хоћу да изнесем још једну „чудноватост“ Управину, на коју су ми скренули пажњу, а која је пре требала ући у прошлу Хронику, где је било говора о репертоару. Управа је објавила *да не прима* никакве комаде, који би били поднети под псевдонимом. Може ли се дати јачи доказ о својој несигурности и неспособности у оцени? Оцењивачима треба да гарантује за каквоћу дела име писца, иначе су они неспособни да виде и процене да-ли је дело добро или лоше! Дроњаво, до зла Бога, дроњаво!

„Прва седа влас“ у мал што није била једна врло лепа комедија. Она је као така чак и почела, али после шта јој би? — нико из публике не знаде да ми објасни. Јер та прва седа влас је заиста један врло леп предмет за комедију. Она постаје трагичан догађај у оном свету, из кога је ову комедију Феље црпао. Замислите једног човека, који се већ десет, петнаест година зна и осећа „неодољив“, па од једном дође старост, као у „Сељаку

као Милијонару“ која га опомене да треба да распрегне! Тај је случај у неколико додирнуо Пајерон у „Мишу“ али му он није био главни циљ. Али узмите да је то лице — жена! Јаој! жена, која већ толико година заноси памет, свима онима, који памети нису никад ни имали; жена, која је навикла да је при свакој њеној појави сколе са све четири стране „кавалјери“ и друге индивидуе, које се разним погрдним именима називају; жена, која је држала да за њу има вредности само њено огледало, а оно друго је све нико и ништа — представите себи такву жену, у тренутку, кад доживи ову катастрофу: седу влас, на коју је упозорила нека драга пријатељица, јер се собарица, која је чешља никад не би усудила да јој пажњу обрати.

Таква револуција у животу једне лепе госпође јако би ме занимала, а држим да и вама не би била досадна.

Али је Феље, као судба, друкчије наредио.

Он нам је изнео један пар, који је већ од десет година због неверства мужевљевог у скривеном разводу, а под истим кровом. Муж тера своје и теши се што боље може, оправдавајући се мишљу: да и његова жена не губи време.

Али жена чека и баш — губи време! Шта чека она? Чека да јој муж оседи, да га престану друге хтети, и онда ће он морати вратити се к њој, а она ће радосно прихватити туђе огризине. Ма колико да нам је тешко примити претпоставку: да ће жена бездетна, из тога света пристати на овакав живот без икакве компензације; ма колико да нам изгледа неприродно то прећутно поравнање у ком једна страна све губи, ма колико да изгледа то смешно за париско друштво: кад жена нити коску глође нити... ипак се са свим тим а са много добре воље може човек помирити, ако је жена каква Лукреција или под каквим другим именом начело — жена. Али модерна жена; жена из вишег [света, где се уживања тако грабе; жена која живи животом свију других, а ни једна *тако* не ради — него већ знате како — раде; таква жена да рескира дванаест година најлепшег живота чекајући једну маленкост, која може проћи без дејства икаквог — то, бар ја, не могу никако да разумем! А шта би било да се муж за то време таквог ђаловског живота искварио и постао неспособан да схвати оне философске рефлексије своје жене? Како би се осећала жена да је он на ту седу влас смагнуо скептички раменима и отишао — у клуб да спава, кад му је жена собу затворила? Не, не, грдно је та госпођа рескирала. Рачунала је на сувише далеку будућност — а ми нисмо такве црте код жена приметили.

„Ватрена писма“ су нам бар одмах показала с ким имамо посла. Прво смо видели да преводилац није ни наслов комаду разумео. У оригиналу стоји „Горација писма“ т. ј. писма што сагоревају, писма што у ватри горе, писма што човек побаца у камин да изгоре. То је преведено са „ватрена писма.“ Видите-ли колико то има смисла и колико одговара оригиналу?

Младић воли девојку, и она њега; па он оде по служби у свет, а девојку натерају да се уда за неког старог богаташа. Она остане убрзо млада удовица, грдно богата, са старом љубављу у срцу, а њен се драган врати

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јаче но икад заљубљен. Шта може друго наступити него једно „цмок?“ Сад шта ће писцу оно сагоревање писама и оно рђаво свирање на још рђавијем клавиру? Не поњам, ништа не поњам!

Spectator.

ЧИТУЉА

† Окица Глушчевић

Једног по једног нестаје, одлази у вечност остављајући ову »долину плача.« 2 децембра у 6 сахата пре подне остави нас и Окица. Знали смо да га нема, очекивали смо сваки час тај догађај — па нас је опет изненадио, те смо се, ево, погружени од жалости, окупили око хумке што скрива тело његово.

И збиља га жалимо и то из много разлога. Жалимо га рад њега самога, јер то беше још човек млад. Тек четрдесет година; а то је мушка снага! Жалимо га рад оне сиротице и оно четворо сирочади што осташе после њега малени и нејаки. Жалимо га рад старог и немоћног оца и мајке којима он беше потпора и утеха. Жалимо га рад српске књиге у коју је он пресадио толико племенита биља из страних књижевности. Жалимо га, најзад, и рад самих нас, јер у њему изгубисмо ваљана друга и пријатеља!

Њега живот није мазио. У најмањем детињству запамтио је јаде и невоље, кад је мален и нејак, са својим родитељима морао остављати своје огњиште, кршну Херцеговину, и бегати с голом душом у Србију. У Ужицу је свршио основну школу и два разреда реалке, онда је отишао у Пожаревац и уписао се у тадашњу земљомерско-шумарску школу; а пошто њу укидоше ступи у београдску учитељску школу коју доврши 1880 године. Тада се диже у Русију и тамо на петроградском универзитету сврши филолошко-историјски факултет и доби диплому.

Пошто је довршио школовање врати се у Србију, али не хте ступити у државну службу, верујући да ће на пољу журналистике више користити. Ступи дакле, у редакцију *Новог Београдског Дневника* и ту тек настаје његов огроман рад.

Да је његов журналистички рад вредео види се и по томе што је 1889 године постао уредник *Одјека*, органа једне највеће политичке странке у Србији, и ту дужност вршио пуних 10 година.

Што пак за нас више вреди то је његов *књижевни* рад, а ту је тек био плодан. Њему имамо захвалити што смо повнали *Гаршина* и *Корољенка*; њему имамо захвалити што — ако и у прози — имамо *Дон Жуана* Бајроновог; а да и не помињемо друге радове као што су *Дѣтство*, *Отрочество* и *Јуностъ*, *Човечији живот* од Толстоја. *Јаков Пасинков* од Тургењева, *Деведесет шрека* (други део) од Ига, *Вашерло* и *Госпођа Тереза* од Еркмана Шатријана — од писаца, од којих смо дотле понешто читали. А шта тек да рекнемо за његовог љубимца *Бермон-*

това, великог песника руског, кога је он преводио и кога би свакојако и целог превео да га здравље и живот послужеше.

У последње време почео је преводити за Српску Књиж. Задругу Толстојев роман *Војна и миръ*, али је у скоро видео да је за њега тај посао

»Много хтео много започео«....

те га је оставио.

Сад је ту. Над њим се извисила хумка српске земље, којој је тако верно и искрено послужио. Тело, изнурено и изболовано тело његово борави вечни санак, а дух његов остаје у раду његовом да буде подстрекач и пример многим младом срцу које би хтело делати у маленом врту наше нејаке књижевности.

Нека ти је слава Окице и Бог да те прости!

В.

КЊИЖЕВНОСТ

Шпањолкиња *Емилија Пардо Басан*, чију приповетку *Гробљански зид* доносимо у данашњем броју *Звезде*, спада у модерне шпањолске приповедаче. За њу веле да је са оне стране Пиринеја оно што и Жорж Сандова (Г-ђа Ди Деван) у Француској; али се за њу може с правом рећи да влада силнијим и јачим изразима у излагању од Жорж Сандове, јер су њене новеле прожете правом, истинском, срдачном и неизвештаченом поезијом. Њу Запад радо чита а у последње време и угледа се на њу, те је с тога преводе на све европске језике.

Мил.

БЕЛЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

Изишло је до сад 6 свезака »Рамазанских вечери«, приповедака Бранислава Ђ. Нушића. Изићи ће још три свеске.

*

»Кактус« зове се нова збирка познатог немачког писца О Јулијуса Бирбаума.

НАПОМЕНА АДМИНИСТРАЦИЈЕ

Важно за трговце.

За нову годину штампаћемо »Звезду« у 8000 примерака. Ко од г. г. трговаца пошаље оглас, који ћемо рачунати по обичној цени, молимо га у исто време да нам пошаље и списак својих муштерија, овде и унутрашности, како би му могли лист бесплатно послати.

Садржај: »Хтео бих ти певат« (песма) — »Туњави Гаса« — »Можда никад више« (песма) — »Гробљански зид« — »Позоришна хроника« — »Читуља« — »Књижевност« — »Белешке из књижевности и уметности« — »Напомена администрације.«